

TEMA

alain de botton

umění cestovat

TEMA

Alain de Botton

Umění cestovat

alain de botton

umění cestovat

Copyright © 2002 by Alain de Botton
Translation © Alice Hyrmanová McElveen, 2010
Cover and layout © Lucie Mrázová, 2010

ISBN 978-80-87162-92-7
ISBN 978-80-7473-015-3 (PDF)

Michele Hudchisonové

ODJEZD

O očekávání

Místa:

*Londýn,
Hammersmith*

Barbados

Průvodce:

J. K. Huysmans

1.

Těžko říct, kdy tenkrát zima vlastně začala. Zhoršení přicházelo pozvolna, jako když člověk stárne, ze dne na den téměř nepostižitelně, dokud se to roční období nestalo trvalou, neúprosnou skutečností. Nejdříve se dostavil pokles večerních teplot, pak dny vytrvalého deště, vítr od Atlantiku útočil ve zmatených poryvech, bylo vlhko, listí opadávalo a hodiny se posunuly zpět – i když tu a tam ještě přicházely okamžiky dočasné úlevy, kdy se ráno dalo vyjít ven bez kabátu a nebe bylo jasné a bez mráčku. Byly to však jen klamné známky zdánlivého uzdravení pacienta, kterému stojí smrt u lůžka. V prosinci už tu byla nová roční doba docela zabydlená a téměř denně přikrývala město hrozivou ocelově šedou oblohou, jako na obrazech od Mantegny či Veronesa, takové ideální pozadí k ukřižování Krista nebo ke dni strávenému pod peřinou. Náš místní park se proměnil ve skličující plochu z bláta a vody, v noci osvětlovanou lampami zmáčenými deštěm.

William Hodges, *Tahiti znovu navštívené*, 1776

Když jsem ho jednou večer míjel v prudkém lijáku, vybavil jsem si jeden zvlášť horký den letošního léta, kdy jsem tu ležel natažený na trávniku, vyklouzl jsem z bot a bosými chodidly laskal trávu. Ten přímý kontakt se zemí ve mně tehdy vyvolal pocit svobody a rozletu, léto prolomilo obvyklé hranice mezi uvnitř a venku a umožnilo mi cítit se v širém světě stejně doma jako ve vlastním pokoji.

Ale teď mi byl park znovu cizí, z trávniku se v tom neustávajícím dešti stalo prostranství pusté a nehostinné. Kdyby snad na mě v tu chvíli padla tíseň či podezření, že v životě nelze dosáhnout štěstí ani porozumění, pohled na promáčené budovy z tmavočervených cihel pod nízkou oblohou zbarvenou oranžovým přísvitem pouličních lamp velkoměsta by takové pocity jistě posílil.

Tyto klimatické podmínky se proti mně spikly ještě s řadou událostí, které se shodou okolností přihodily v tutéž dobu (a potvrzovaly pravdivost Chamfortova výroku, že kdyby chtěl mít člověk jistotu, že se mu ten den už nemůže stát nic odpornějšího, musel by každé ráno spolknout ropuchu) a udělaly ze mě bezbrannou kořist veliké nádherně ilustrované brožury s názvem *Zimní slunce*, která mi jednoho pozdního odpoledne nezdána přistála u dveří. Na obálce se skvělo stromořadí palem, mnohé z nich se skláněly nad písčitou pláží lemovanou tyrkysovým mořem, v pozadí za nimi hory, které okamžitě vyvolávaly představu šumících vodopádů a odpočinku ve stínu vonných ovocných stromů, chránících před žárem poledního slunce. Ta fotografie mi připomněla malby ostrova Tahiti od Williama Hodgese, které vznikly během jeho tichomořské plavby s kapitánem Cookem. Zobrazují tropickou lagunu ozářenou něžnými paprsky podvečerního slunce, kde místní dívky bezstarostně (a bez oděvu) skotačí v bujném zelení. Když během kruté zimy roku 1776 Hodges tyto obrazy vystavoval v londýnské Royal Academy, budily v divácích úžas a touhu – a staly se pak předlohou pro všechna pozdější vyobrazení tropických idyl, včetně těch, které teď zdobily stránky *Zimního slunce*.

Autoři dotyčné brožury lstivě vytušili, jak snadno lze milého čtenáře proměnit v lovnou zvěř pomocí fotografií, jejichž přitažlivost

uráží inteligenci a odporuje jakémukoliv konceptu svobodné vůle: přexponovanými obrázky palm, bezmračné oblohy a písčitých pláží. Čtenář zvyklý ve všech jiných oblastech svého života postupovat s notnou dávkou obezřetnosti a skepse se při pohledu na ně navrácí do jakéhosi stavu prapůvodní nevinnosti a optimismu. Touha, kterou dotýčná brožura vyvolala, je dojemným a zároveň komickým příkladem toho, jak lidské plány (a dokonce i celé životy) mohou být ovlivněny těmi nejprostšími a nejméně prozkoumanými obrázky štěstí; jak pouhý pohled na fotografii palmy sklánějící se v tropickém vánku může být příčinou zdlouhavé a ničivé nákladné cesty.

Rozhodl jsem se, že pojedu na Barbados.

2.

Vycházíme-li z předpokladu, že našim životům vládne touha nalézt štěstí, pak nám asi málokterá lidská činnost osvětlí zákony a dynamiku tohoto hledání – se všemi jeho vášněmi i protiklady – lépe než právě cestování. Vyjadřujeme jím, ač třeba nejasně, své představy o tom, jak by mohl vypadat život osvobozený od nutnosti pracovat a bojovat o přežití. A přece málokoho napadne, že tahle činnost v sobě skrývá filozofické problémy, tedy otázky, o kterých je potřeba uvažovat ještě jinak než čistě prakticky. Odevšad se na nás hrnou informace o tom, *kam* máme cestovat; téměř nikdo nám neříká *proč* a *jak* bychom to měli dělat – ačkoliv se zdá, že umění cestovat přirozeně nabízí řadu otázek, které nejsou ani jednoduché, ani triviální a jejichž studium by mohlo být skromným příspěvkem k pochopení konceptu, jemuž starořečtí filozofové dali krásný název *eudaimonia* neboli lidský rozkvět a který se někdy také definuje jako vnitřní blaho či duševní slast.

3.

Jedna z těch otázek se dotýká vztahu mezi očekáváním cesty a realitou cestování. Dostal se mi do ruky výtisk románu J. K. Huysmanse *Naruby*, vydaný v roce 1884. Jeho dekadentní a misantropický hrdina, aristokrat Duc des Esseintes, se chystá na cestu do Londýna a před-

kládá přitom krajně pesimistickou analýzu rozdílu mezi naší představou určitého místa a tím, co se může přihodit, když na to místo dorazíme.

Huysmans vypráví, že Duc des Esseintes žil sám v obrovské vile na okraji Paříže. Opouštěl ji jen málokdy, aby se vyhnul kontaktu s tím, co považoval za lidskou ošklivost a hloupost. Když byl ještě mladík, vydal se jednoho odpoledne na několik hodin do blízké vísky a pocítil, jak jeho nechuť k lidem rychle přerůstá v zuřivou nenávist. Od té doby raději trávil celé dny sám ve své studovně, kde v posteli četl klasickou literaturu a spřádal zatrpklé úvahy o lidstvu. Avšak jednoho krásného rána sám sebe překvapil tím, že náhle pocítil silnou touhu odcestovat do Londýna. Ta touha ho přepadla, když seděl u krbu zahloubán do četby Dickensova románu. Kniha evokovala obrazy anglického života, o kterých dlouze přemítal a které stále silněji toužil spatřit. Když už své vzrušení nemohl ovládnout, nařídil služebníkům, aby mu přichystali zavazadla na cestu, oblékl si šedý tvídobý oblek v barvě myší srsti, šněrovací botky se sponkami, na hlavu si nasadil malý tvrděák, zabalil se do šedomodrého haveloku a odejel nejbližším vlakem do Paříže. Jelikož mu tam do odjezdu londýnského vlaku zbývalo ještě dosti času, navštívil anglické knihkupectví Galignani v Rue de Tivoli a zakoupil si tam Baedekerův *Průvodce Londýnem*. Našel v něm jadrná líčení krás velkoměsta, která ho uvedla do stavu sladkého vytržení. Přesunul se do blízkého vinného sklípku, jehož klientela byla z velké části anglická. Panovala tu dickensovská atmosféra: vzpomínal na scény, v nichž Malá Doritka, Dora Copperfieldová a Ruth, sestra Toma Pinche, sedávaly v podobně útulných, jasně osvětlených místnostech. Jeden zákazník měl bílé vlasy a zardělou pleť pana Wickfielda a zároveň flegmatickou, mazanou tvář a neúprosné oko pana Tulkingtona.

Des Esseintes pocítil hlad, a tak přešel do anglické restaurace v Rue d'Amsterdam, blízko nádraží Saint Lazare. Bylo tam temno a zakouřeno, řada píp lemovala barový pult, na němž bylo vidět šunky začouzené jako staré housle a miniově zbarvené humry. U dře-

věných stolků seděly robustní Angličanky s chlapskými obličejí, se zuby velikými jako lopatky, s tvářemi zbarvenými jako jablka, s dlouhýma rukama a s velkými chodidly. Des Esseintes našel volný stolec, objednal si polévku z volské oháňky, sušenou tresku, porci hovězí pečeně s brambory, pár pint piva a kus stiltonského sýra.

Jak se však blížil čas, kdy měl nastoupit do vlaku a učinit své sny o Londýně skutečností, přemohla ho náhlá ochablost. Uvědomil si, jak namáhavá by ve skutečnosti byla cesta do Londýna, jak by teď musel utíkat na nádraží, shánět nosiče, nastoupit do vagonu, pře-trpět noc v nezvyklé posteli, stát ve frontách, trpět zimou a vláčet svou křehkou tělesnou schránku po zajímavostech tak skvěle vylíčených v baedekeru – a pošpinit tím svůj sen: „K čemu se vůbec hýbat, když člověk může tak velkolepě cestovat vsedě na židli? Cožpak není už v Londýně, který ho tu obklopuje svými pachy, svou atmosférou, svými obyvateli, svými krměmi, svým nádobím? Čeho více by se tam mohl nadít než čerstvých zklamání?“ Stále ještě seděl u svého stolu a takto přemítal: „Zajisté jsem musel trpět přechodným pominutím smyslů, když jsem dokázal odvrhnout vize své poslušné představitosti a jako nějaký hňup jsem uvěřil tomu, že je potřebné, zajímavé a užitečné někam cestovat.“

A tak Des Esseintes zaplatil, vyšel ven a prvním vlakem odejel zpět do své vily i se všemi svými kufry, balíky, vaky, dekami, deštníky a holemi – a nikdy již domov neopustil.

4.

Všichni dobře víme, že realita cestování nebývá totožná s naším očekáváním. Stoupenci pesimistického směru, jehož čestným patronem by mohl být právě Des Esseintes, z toho usuzují, že skutečnost nás vždycky musí zklamat. Pravdivější a užitečnější by snad bylo předpokládat, že skutečnost bude především *odlišná*.

Po dvou měsících očekávání jsem jednoho bezmračného únorového odpoledne – spolu se svou společnicí M. – přistál na barbadoském letišti Grantleyho Adamse. Od letadla k nízké letištní budově to byla

jen krátká procházka, ale stačila na to, abych zaznamenal revoluční proměnu podnebí. Během několika málo hodin jsem se dostal do horké a vlhké atmosféry, jaká by doma nastala nejdříve za pět měsíců, a ani pak by nikdy nedosáhla takové intenzity.

Nic tu nebylo tak, jak jsem si to představoval – což je překvapující pouze tehdy, když vezmeme v úvahu, co jsem si to vlastně představoval. V předcházejících týdnech kroužily moje myšlenky na tenhle ostrov výhradně kolem tří statických mentálních obrázků, které jsem si vytvořil při čtení brožury a leteckého řádu. Na prvním byla pláž s palmou rýsující se proti zapadajícímu slunci. Druhý zobrazoval hotelový bungalov s francouzským oknem, jímž bylo vidět do pokoje s dřevěnou podlahou a bíle povlečenou postelí. A ten třetí byl obraz azurové oblohy.

Kdyby se mě na to byl někdo zeptal, jistě bych si uvědomil, že ostrov musí zahrnovat i další elementy, ale k vytvoření představy o něm jsem je nepotřeboval. Choval jsem se jako návštěvník divadla, který si snadno představí, že se děj na jevišti odehrává v Sherwoodském lese nebo ve starém Římě jen proto, že je na kulisách namalována jedna dubová větev nebo jeden dórský sloup.

Jakmile jsem tam však dorazil, zaútočila na mě řada věcí s naléháním, že i ony právem náleží k významu jména Barbados. Například obrovská zásobárna benzinu ozdobená žlutým a zeleným emblémem firmy British Petroleum či budka z překližky, v níž seděl pasový úředník v hnědém obleku bez poskvrnky a s výrazem soustředěného zájmu (jako badatel studující stránky rukopisů v hlubinách knihovny) beze spěchu zíral do pasů fronty turistů, která už z letištní budovy začínala přerůstat až na okraj přistávací plochy. Nad dopravním pásem se zavazadly se vznášela reklama na rum, v chodbě k celnici visel obraz ministerského předsedy, v příletové hale byla směnárna a před letištní budovou chaotický shluk taxikářů a turistických průvodců. Tato přemíra optických vjemů měla snad jen jednu nevýhodu, totiž že přes ni bylo jaksi obtížnější vidět ten ostrov Barbados, na který jsem se přijel podívat.

V mých představách bylo mezi letištěm a hotelem jednoduše vaku-
um. Mezi posledním řádkem itineráře (krásně rytmičtým „Přilet BA
2155 v 15,35“) a obrázkem hotelového pokoje neexistovalo v mé mysli
zholo nic. Rozhodně jsem se předem netěšil na otřepaný gumový pás
přivázející zavazadla, proti jehož zjevení jsem teď vnitřně protestoval;
nikdy mi nepřišly na mysl ani dvě mouchy tančící nad přeplněným
popelníkem, ani bílý taxík s palubní deskou potaženou napodobeni-
nou tygří kůže, ani zatoulaný pes na pustém prostranství za letištěm,
ani reklama na „Luxusní byty“ u kruhového objezdu na křižovatce,
ani továrna s názvem *Bardak Electronics*, ani řada budov se střechami
z červeného a ze zeleného plechu, ani gumové držátko mezi okny
taxíku s droboučným nápisem Volkswagen, Wolfsburg, ani pestroba-
revný keř, jehož jméno jsem neznal, ani hotelová recepční hala s ho-
dinami ukazujícími čas v šesti různých místech světa, natož přání
připíchnuté u recepcie na zdi, které s dvouměsíčním zpožděním hlá-
salo „Veselé Vánoce“. Teprve několik hodin po přiletu jsem se konečně
shledal s pokojem, na který jsem se těšil, přestože v mých představách
nevystupovala ani rozměrná klimatizační jednotka, ani – ač jsem ji
uvítal – koupelna z umakartových panelů s nápisem stroze upomína-
jícím hosty, aby neplýtvali vodou.

Za náš sklon zapomínat, co všechno ještě na světě existuje kromě
věcí, které očekáváme, snad částečně mohou umělecká díla. V nich
totiž dochází ke stejnému procesu zjednodušení a výběru, s jakým
pracuje naše představivost. Literární záznamy obsahují jen drastic-
ky zkrácenou verzi toho, čím nás skutečnost zavaluje. V cestopise se
dejme tomu dočteme, že vypravěč procestoval celé odpoledne, než
dospěl do horského městečka X, a po noci strávené v tamějším stře-
dověkém klášteře se probudil do mlhavého ranního úsvitu. Jenomže
my nikdy jen tak neprocestujeme odpoledne. Sedíme ve vlaku. Oběd
v našich útrokách prochází nesnadným zaživacím procesem. Sedadla
mají šedé potahy. Vyhlížíme ven na pole. Vracíme se pohledem zpět
dovnitř. V hlavě se nám otáčí buben plný starostí a obav. Povšimneme
si visačky na kufru v přihrádce nad protějšími sedadly. Poklepáváme

prstem na rám okénka. Do zatrženého nehtu na ukazováčku se nám zachytí nitka. Začíná pršet. Dešťová kapka si klestí blátivou cestičku dolů po zaprášeném okénku. Napadá nás otázka, kam jsme si asi dali jízdenku. Díváme se opět ven na pole. Stále ještě prší. Konečně se vlak rozjíždí. Projíždí přes železný most a pak se z neznámého důvodu zastavuje. Na okno usedá moucha. A to se sotva dostáváme ke konci první minuty úplného a nezkráceného líčení událostí skrývajících se za ošidnou větou „procestoval odpoledne“.

Vypravěč, který by nám poskytl takovouto záplavu podrobností, by nás jistě také velmi rychle začal dohánět k šílenství. Naneštěstí ovšem život sám často dává přednost tomuto způsobu vyprávění, unavuje nás neustálým opakováním, zavádějícím důrazem a bezvýznamnými zápletkami. Nutí nás, abychom si povšimli nápisu Bardak Electronics, držátka v autě, zatoulaného psa, vánočního přání a mouchy, která usedá nejdříve na okraj a pak doprostřed plného popelníku.

Čímž se nám vysvětluje pozoruhodný úkaz, že cenné prvky zkušenosti lze asi snáze vnímat v umění a ve stavu očekávání než ve skutečnosti. Umělecká představivost i představivost našeho očekávání totiž vynechávají a zahušťují, eliminují nudné chvíle a zaměřují naši pozornost na klíčové okamžiky, a tím – aniž by lhaly či přikrašlovaly – dodávají životu svěžest a ostrost, které v matoucí mlze přítomnosti život často postrádá.

Jak jsem tak během své první karibské noci ležel v posteli a myslel na cestu, která mě sem přivedla (venku v křoví bylo slyšet cvrčky a cosi tam šramotilo), zmatenost přítomného okamžiku už začínala opadat a určité události vystupovaly do popředí, neboť paměť se v tomto ohledu podobá představivosti: je nástrojem zjednodušení a výběru.

Přítomnost lze přirovnat k rozvláčnému filmu, z něhož paměť a očekávání vybírají hlavní fotografické záběry. Z letu trvajícího devět a půl hodiny si má aktivní paměť tehdy uchovála jen šest nebo sedm nehybných snímků. Dnes už z nich přežívá pouze jeden: tác s občerstvením. Ze zážitků na letišti se mi vybavovala jen fronta před pasovou

kontrolou. Vrstvy mých prožitků se sesedly do kompaktního a jasně vymezeného obrazu: stal jsem se člověkem, který přiletěl z Londýna a ubytoval se v tomto hotelu.

Brzy jsem usnul a probudil se do svého prvního karibského úsvitu – i když za těmito strohými slovy se pochopitelně skrývalo mnohem víc.

5.

Existovala ještě jedna země, kterou si Des Esseintes přál spatřit již dlouho před svou zamýšlenou cestou do Anglie, a to Holandsko. Představoval si, že to tam bude vypadat jako na obrazech Teniersových a Steenových, Rembrandtových a Ostadových; těšil se na patriarchální dobrodušnost a na výbuchy bujného veselí; na tiché dvorky obklopené cihlovými zdmi a na služebná děvčata bledých líček nalévající mléko. A tak odcestoval do Haarlemu a do Amsterdamu – a zažil velké zklamání. Ne že by snad malby lhaly, našel tu určitou dobrodušnost i veselí, několik pěkných cihlových dvorků i pár služek, které nalévaly mléko, ale tyto perly se ztrácely v kaši všedních obrázků (restaurace, kanceláře, jednotvárné budovy, nezajímavá pole), které velcí holandsští malíři nikdy nemalovali a jejichž přítomnost způsobila, že jeho zážitky z cest po Holandsku působily jaksi rozředěně v porovnání s odpolednem stráveným v holandských expozicích Louvru, kde byla v několika málo místnostech soustředěna sama podstata holandské krásy.

Des Esseintes se tak ocitl v paradoxní situaci, kdy se cítil mnohem více v Holandsku – to jest v intenzivnějším kontaktu s těmi prvky holandské kultury, které měl nejraději – při pohledu na vybrané obrazy Holandska v galerii, než když tou zemí se šestnácti zavazadly a dvěma sluhy skutečně cestoval.

6.

Toho prvního rána jsem se probudil časně, vklouzl jsem do hotelového županu a vyšel na verandu. Obloha byla za ranního rozbřes-